

Politik Ekolojik Bir Mesele Olarak İklim Mültecileri**Climate Refugees as a Political Ecological Issue****İbrahim Oğulcan Erayman¹****Öz**

Gerek göç olgusu gerekse de iklim krizi çağımızın en önemli meseleleri arasında bulunmaktadır. Bu bakımdan iklim mültecileri iki önemli meselenin de kesişim kümesinde yer almaktadır. Buna rağmen, bu kişiler uluslararası gündemin büyük ölçüde dışında, neredeyse görünmez bir halde çözümü bireysel çabaları fazlasıyla aşan problemlerle yüzleşmek durumunda kalmaktadır. Bu makale, hem iklim mültecilerinin görünmezliğine bir refleks hem de neden bu konumda olduklarına dair bir soruşturmayı içermektedir. Bu noktada tüm metin boyunca iki temel noktanın altı çizilmeye çalışılmıştır. İlk olarak mültecilerin bile durumu oldukça kırılgan ve savunmasız iken, iklim mültecilerinin durumu statü yoksunluğu ve dışlayıcı yaklaşımlar sebebiyle çok daha zorlayıcı bir hal almaktadır. İkinci olarak ise, onların içinde buldukları ve bulunacakları (çünkü iklim değişikliğinin tüm etkileri henüz yaşanmış değildir) zorlukların tek çözümünün küresel planlama, koruma, strateji ve eylemlere bağlı olduğu vurgulanmaya çalışılacaktır. İklim mültecileri için, büyük ölçüde pay sahibi olmadıkları iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerinden korunabilmek adına bu son husus bilhassa hayattır.

Anahtar kelimeler: küresel iklim değişikliği, iklim mültecileri, politik ekoloji, göçmen, uluslararası koruma

Abstract

Both the migration and the climate crisis are among the most important issues of our age. In this respect, climate refugees are at the intersection of these two important issues. Still, these people also are almost invisibly, largely outside the international agenda, and have to face problems that go beyond individual efforts. This study includes both a reflex to the invisibility of climate refugees and an investigation to the causes of their position. Thus, two main points have been tried to be underlined throughout the entire text. Firstly even the situation of refugees is quite fragile and vulnerable, the situation of climate refugees becomes much more challenging due to status-absence and exclusionary approaches. Secondly, the only solution to the challenges they are in and (because not all the effects of climate change have been experienced yet) will be, depends on global planning, protection, strategy and action. This last point is especially vital for climate refugees to be protected from the devastating effects of climate change, of which they largely do not responsible of.

Keywords: global climate change, climate refugees, political ecology, migrant, international protection,

¹ Dr., İbrahim.erayman@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6687-9973

Giriş

Politik ekoloji kavramının tanımına yönelik çok çeşitli öneriler getirilmiştir. Örneğin Peet ve Watts, politik ekolojiyi, “ekolojik kökenli sosyal bilimler ve politik ekonomi prensipleri arasında bir kesişme noktası” şeklinde tanımlamıştır (Akt., Çakır vd., 2020, s.244). Blaikie ise, politik ekolojinin farklı doğa durumlarının, bunların zaman içindeki değişimlerinin ve eşitsiz güç koşulları altındaki çekişmeli temsillerinin incelenmesi olarak tanımlanabileceğini vurgulamaktadır. Böylesi bir tanımlama, çevrenin nasıl politize edildiğine dair bir incelemeyi de içermektedir (Blaikie, 1999, s.133). Bryant ise, politik ekolojinin kalbinde, insan-çevre etkileşiminin çevresel bozulmanın yayılmasıyla nasıl bağlantılı olabileceğini anlama girişiminde siyasetin 'ilk sıraya konması' gerektiği fikrinin yer aldığını ifade etmektedir (Bryant, 1998, s.80). Yine bir başka tanımlama olarak Hempel, politik ekolojinin siyasi bilimler ve doğa bilimleri arasındaki karşılıklı ilişkileri, karşılıklı bağımlılık çerçevesinde incelediğini ve çevresel değişimlerin politik sonuçlarıyla ilgilendiğini ifade etmektedir (Akt., Çakır vd., 2020, ss.244-245). Walker’a göreyse, ‘politik ekoloji’ ifadesi, ekolojinin kaygılarını ve geniş bir şekilde tanımlanmış bir politik ekonomiyi birleştirmektedir (Walker, 2005, s.74). Kaya ise, politik ekolojinin toplum ve doğa arasındaki karmaşık ilişkiyi inceleyen; ekosistemler ve ekonomik idealler arasındaki ilişkiyi hem bilimsel hem de etik açıdan ele alan; yaşam tarzlarımızın çevre üzerindeki etki ve sonuçlarını soruşturan; bu etkilerin azaltılması ya da yok edilmesi noktasında toplumsal, politik, etik ve ekonomik çerçeveler sunan bir disiplin olarak tanımlanabileceğini ve bu tanımlamadan da anlaşılacağı üzere politik ekolojinin pek çok disiplin ile doğrudan bağlantılı, karmaşık ancak zengin bir alan olduğunun görülebileceğini vurgulamıştır (Kaya, 2016, s.107). Dedeoğlu ise, insan-doğa ilişkisinde ortaya çıkan sorunların, iki farklı disiplin olarak politika ve ekolojinin sunduğu ortak imkanlarla analiz edilmesi ve çözülmesi fikrine dayanan ve bu açıdan politika-ekoloji-birey üçgenine oturan bir alan şeklinde politik ekolojiyi tanımlanmıştır (Akt., Çakır vd., 2020, s.245). Tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere politik ekoloji, tek bir zemin, mesele veya disiplin etrafında temellendirilmesi mümkün olmayan, çok eksenli ve multidisipliner bir kavramı işaret etmektedir. Bununla birlikte politik ekolojik perspektifin, insan-doğa ilişkisine ve bu ilişki neticesinde çevresel değişimlerin (ve bu değişimlerin sonuçlarının) politik, sosyal, etik ve ekonomik sonuçlarına yönelik perspektifler ve çözümler sunma temel amacını taşıdığını ifade edebiliriz. Kuşkusuz böylesi bir perspektife konu olacak pek çok güncel mesele önümüzde durmaktadır. Ancak biz bu çalışma kapsamında bu meseleler içerisinden ‘iklim mültecileri’ konusunu merkeze alıp, incelemeye çalışacağız.

Günümüzde çevre sorunlarına ve iklim değişikliğine yönelik artan bir ilgi bulunmasına rağmen, çevre sorunları ve küresel iklim değişikliğinden en çok etkilenen gruplar olarak ‘iklim mültecilerinin’ durumunun çok sınırlı bir ilgi gördüğünü ifade edebiliriz. Bu bağlamda çalışma, iklim mültecilerinin neden düşük bir görünürlüğe sahip olduğunu, küresel iklim değişikliğinin etkilerinden olumsuz anlamda en çok etkilenecek bu kişilerin güncel durumunu ve onları nasıl bir gelecek beklediğini, bu kişilerin uluslararası koruma ilkelerinden ne ölçüde faydalanabileceğini ve nihayetinde etkileri şimdiden şiddetli

biçimde hissedilmeye başlanan ancak gelecekte çok daha sarsıcı etkileri olacak iklim değişikliğine karşı en savunmasız bu kişilerin durumuna yönelik nasıl önlemler alınabileceğini soruşturmayı amaçlamaktadır. Çalışma bahsi geçen temel amaçları doğrultusunda, ilk olarak konunun ve çözüm başlıklarının keskinleştirilmesini dahi sekteye uğratan bir meseleyle, terminoloji noktasındaki krizi merkezine alacaktır. Akabinde iklim değişikliğinin çarpıcı etkilerini, günümüz ve gelecek projeksiyonlarını bir arada değerlendirerek göstermeye gayret edeceğiz. Bu mesele kuşkusuz en doğrudan ve trajik etkilerini yerlerinden olan kişiler üzerinde göstermektedir ancak mesele sadece zorunlu yer değiştirmeye sınırlı değildir. Çalışma kapsamında üzerinde duracağımız bir diğer husus olarak, iklim değişikliği ve çevresel sorunlarının milyonlarca iklim mültecisi yaratmanın yanında, bu hususla bağlantılı pek çok sosyal, ekonomik ve güvenlik eksenli soruna da kaynaklık edebileceği ya da mevcut sorunların şiddetini arttırabileceğini göstermeye çalışacağız. Nihayetinde çalışmanın son kısmında ise, küresel bir sorun olan iklim mülteciliği meselesine lokal yanıtlar vermenin sonuç getirmeyeceği, ihtiyaç olanın küresel dayanışma ve planlama olduğunu açmaya çalışacağız.

Küresel İklim Değişikliği ve Göç

Ne küresel iklim değişikliği ne de bu değişikliklere bağlı göç hareketleri yenidir. Dünya tarihi boyunca çok farklı iklim dönemleri yaşanmış ve iklim dünya üzerinde pek çok kez değişmiştir. Son 400.000 yıla bakıldığında dünya ikliminin, buzul çağları ve sıcak dönemlerden oluşan periyodik bir döngü sergilediği tespit edilmiştir (Bilben, 2019, s.335). İklim değişikliklerine bağlı insan hareketliliğinin tarihi de oldukça eskilere dayanmaktadır. Arkeolojik kanıtlar, insan yerleşim kalıplarının iklimdeki değişikliklere göre şekillendiğini göstermektedir. Ayrıca ilk büyük kentsel toplumların ortaya çıkışının, iklimsel ve çevresel bozulmanın bir bileşimi tarafından yönlendirildiğine dair kanıtlar bulunmaktadır. Örneğin, Mısır ve Mezopotamya'nın kompleks toplumları, insanların kuruyan meralardan nehir kıyılarına göç etmesiyle ortaya çıkmıştır (Brown, 2008, s.21). Böylelikle küresel iklim değişikliği ve çevresel sorunlara ilişkin yer değiştirme hareketlerinin insanlık tarihinin başlarına kadar geri götürülebileceği sonucuna ulaşıyoruz. Ancak çağımızın iklim değişikliğine bağlı göç hareketlerini, geçmişte yaşanan hareketliliklerden ayıran yönler de bulunmaktadır. McAdam ayırıcı yönleri, iklim değişikliğinin altında yatan antropojenik etkenler, çok sayıda insanın iklim değişikliğine olan şüpheli yaklaşımı ve iklim değişikliğinin gerçekleşme hızındaki değişim olarak 3 temel başlık altında değerlendirmiştir (Akt. Bilben, 2018, s.241). Bu bakımdan her ne kadar iklim ve çevre şartlarına bağlı yer değiştirmelerin insanlık tarihi kadar eski olduğunu söylemek mümkün olsa da, bu durum günümüzdeki iklim ve çevre olaylarına bağlı yer değiştirmelerin geçmişte yaşanan göç hareketleriyle bire bir aynı dinamiklere sahip olduğu anlamına gelmemektedir.

Farklılık yaratan etkenlerden ilki antropojenik (insan kaynaklı) etkenlerdir ve doğal iklim değişikliği ve antropojenik iklim değişikliğini birbirinden ayırmak büyük önem arz etmektedir. Sanayi devrimi ve endüstrileşmenin doğurduğu fosil yakıtlara bağımlılık ve bunların aşırı kullanımı, kentleşme,

ormansızlaşma ve hatalı arazi kullanımı gibi gelişmeler sonucunda antropojenik (insan kaynaklı) ‘küresel iklim değişikliği’ insanlığın yarattığı en büyük tehditlerden biri olarak ortaya çıkmıştır (Ilık Bilben, 2019, s.336). Uluslararası bilim camiası 21. yüzyıl boyunca dünya genelinde antropojenik iklim değişikliği yaşandığı ve yaşanmaya da devam edeceği hususunda fikir birliği sağlamıştır (Ilık Bilben, 2018, s.243). Devletlerarası İklim Değişikliği Paneli (Intergovernmental Panel on Climate Change) (IPCC) (2013) raporuna göre 1950’lerden başlamak üzere daha önce görülmemiş seviyede atmosfer ve okyanuslar ısınmakta, buzul kütlelerinde dramatik azalmalar görülmekte ve buna bağlı olarak deniz seviyesi her geçen gün yükselmekte ve sera gazı salınımları giderek artmaktadır (Demirbilek, 2016, s.906). Verilerin de gösterdiği gibi –ileride daha da detaylandırılacak- insan kaynaklı iklim değişikliği, doğal bir iklim değişikliğine nazaran çok daha hızlı gerçekleşmektedir. İnsan kaynaklı böylesi bir iklim değişikliğinin en önemli sonuçlarından bir tanesi, kuşkusuz milyonlarca kişinin yerlerinden olma tehlikesidir. Bu tehlikeye rağmen, iklim değişikliğine yönelik şüpheli yaklaşımlar bulunmakta, sorunun tüm ciddiyeti ve aciliyetine rağmen iklim değişikliğine bağlı göç meselesi politik ajandaların, medyanın ve kamuoyunun dikkatinden kaçmakta, bu alanda yeterli düzeyde farkındalık oluşturulamamaktadır (Karagöz, 2021, ss.48-49).

Yukarıda çizilen çerçeve, iklim değişikliğinin insan hayatını zorlaştıran etkilerinden en önemli çıktılardan bir tanesinin zorunlu yer değiştirme hareketlerine sebebiyet vermesini esas almaktadır. Ancak bununla birlikte bu noktada önemli bir soru önümüzde durmaktadır: İklim değişikliğinin olumsuz etkileri, insanları yer değiştirmeye iten temel faktör müdür? Kraler vd. bu hususta uzmanların genel olarak çevresel faktörler ile göç arasındaki doğrudan bağlantının tespit edilmesinin kolay olmadığı konusunda hemfikir olduğunu vurgulamaktadır (2011, s.16). Bu tespitin kolay olmaması, çevresel ve iklimsel faktörleri nüfus hareketlerinin doğrudan nedeni olarak gören ve yüz milyonlarca insanın bu faktörlerden etkileneceğini öngören ‘alarmcılar’ ve bu tahminleri oluşturmak için kullanılan basitleştirilmiş modelleri sorgulayan ‘şüpheliler’ gibi 2 farklı temel yaklaşımı doğurmuştur (Kraler vd., 2011, s.16).

İklim göçü konusundaki uzman görüşlerinin hala parçalı oluşuna ve alarmcı tahminlerin halkın ilgisini çekmeye devam etmesine rağmen, bir yandan göç uzmanlarının ve diğer yandan çevre bilimcilerin görüşleri meseleyi bilimsel bir zemine oturtmaya başlamıştır. Bu nedenle, çevre bilimciler artık potansiyel olarak etkilenen insan sayısını tahmin etme konusunda daha temkinli davranmakta ve göç uzmanları da, göç dinamikleri üzerine araştırmalarına çevresel koşulların rolünü giderek daha fazla dâhil etmektedir (Kraler vd., 2011, ss.16-17). Kraler vd.’e göre, bu katkılarla birlikte göç akışlarında ampirik kanıtlarla giderek daha fazla desteklenen çoklu ve örtüşen nedenler ve motivasyonlar konusunda artan bir fikir birliği oluşmaya başlamaktadır. Buna göre farklı “iklim göçü” türlerinin neredeyse hiçbir zaman tek bir nedeni yoktur. Çevresel bozulma ve iklim değişikliği normal olarak, sosyal ve ekonomik dışlanma, yoksulluk ve kaynakların adaletsiz dağılımı, arazi sorunları, demografik gelişmeler, kurumsal kısıtlamalar, gruplar arası gerilimler ve menşee ülkelerdeki çatışmalar gibi diğer faktörlerle yakından

bağlantılı olan nedenlerden yalnızca birini oluşturur (2011, ss. 16-17). Bununla birlikte iklim değişikliği bir tehdit çarpanıdır ve diğer yer değiştirme etkenlerinin şiddetini arttırıcı bir fonksiyonu bulunmaktadır (Bhowmik, 2020, s.48). Öyle ki Bhowmik, yaşanan şiddetli kuraklıkların 2006 ile 2011 yılları arasında 1,5 milyon insanın ülke içinde yerlerinden olmasında ve Suriye iç savaşının oluşumunda önemli payı olduğunu vurgulamaktadır (2020, s.48). İlâveten, iklim değişikliğinin tüm etkileri henüz yaşanmış değildir. İlerideki başlıklarda daha etraflıca açıklanacağı üzere, önümüzdeki yıllarda milyonlarca insanın iklim değişikliğine bağlı olarak yerlerinden olacağı, birçok yerin artık yaşanamaz ya da sular altında kalacağı tahminleri yapılmaktadır. Hal böyle olunca iklim değişikliğinin insanlığa yönelik en önemli tehditlerinden birinin milyonlarca yeni yerlerinden olmuş kişi yaratacak olması gösterilebilir. Bu yönüyle iklim değişikliğinin, dünyadaki insan göçünün en büyük itici gücü olmaya hazırlandığını ifade etmek mümkündür.

İklim değişikliği ve göç arasındaki bağı yukarıdaki gibi çerçevedikten sonra, iklim değişikliğinin doğrudan etkileyeceği milyonlarca kişinin, iklim mültecilerinin durumuna odaklanabiliriz. Bu bakımdan ilk ve belki de en hayati hususlardan birini mercek altına alarak başlamak istiyoruz: ‘İklim mültecisi’ teriminin ne anlama geldiği, nasıl kullanıldığı ve kimleri işaret ettiği. Bu hususun hayati olmasının temel sebebi, terminoloji üzerinde fikir birliği sağlanamamasının bu kişilerin hayatı üzerinde doğrudan etki sahibi olmasından ileri gelmektedir. Takip eden başlık iklim dolayısıyla yerlerinden olmuş/olacak kişilere yönelik terminolojideki krize odaklanmaktadır.

Terminoloji Sorunu

Her şeyden önce şunu ifade ederek başlamak önemlidir: İklim ‘mülteciliği’ oldukça tartışmalı bir kavramdır ve hukuki olarak tanımlanmış bir statü değildir. Hukuki bir statü olarak tanımlanmaması ve bundan doğan problemlere hemen ileride değineceğiz. Ancak zaten oldukça tartışmalı olan bu kavramı, bir miktar anlaşılır kılabilmek için literatür içerisindeki tanımlama önerilerine yer vererek başlamak istiyoruz.

Kavramı ‘ekolojik mültecilik’ olarak ilk kullanan, 1976 yılında L. Brown olmakla birlikte (Mutlu vd., 2015, s.85), kavramın akademik olarak ilgi görmesi ve tartışılması noktasında El-Hinnawi öncü olmuştur. El-Hinnawi, iklim göçmenlerinin en eski tanımlamalarından birini de, Birleşmiş Milletler Çevre Programı için hazırladığı bir raporda, bu kişileri ‘çevre mültecileri’ -environmental refugees- olarak adlandırarak yapmıştır (Arı ve Gökpınar, 2021, ss. 43-44). Bu tanıma göre çevre mültecileri, “varlıklarını tehlikeye atan ve yaşam kalitelerini ciddi şekilde etkileyen belirgin bir çevresel bozulma nedeniyle geçici veya kalıcı olarak geleneksel yaşam alanlarını terk etmek zorunda kalan insanlar” olarak tanımlanmaktadır. Ancak böylesi bir tanımlama, hemen hemen her tür iklim göçünü ve çevresel temelli hareketliliği içeren oldukça geniş bir tanımdır (Arı ve Gökpınar, 2021, s.44). Benzer şekilde 1995 yılında çevresel mültecilere ilişkin bazı erken tahminler sunan Myers ve Kent tarafından kullanılan çevresel mültecilerin tanımı da geniştir. Bu tanımlamaya göre ‘çevre mültecileri’, “çevresel sorunlar

(özellikle kuraklık, çölleşme, ormansızlaşma, toprak erozyonu, su kıtlığı, iklim değişikliği ve sel gibi doğal afetler) nedeniyle geleneksel anavatanlarında artık güvenli bir geçim elde edemeyen kişiler” olarak kavramsallaştırılmaktadır (Akt. Biermann ve Boas, 2010, s.63). Çevre mülteciliği ifadesini sürdürerek tanımlama yapan ve çevre mülteciliğini zorunlu göçün bir başka türü olarak göre Castles ve Miller’a göre, “çevresel değişikliklerin (çölleşme, ormansızlaşma, erozyon, hava kirliliği, su kirliliği ve su baskını), doğal felaketlerin (seller, volkanlar, toprak kaymaları, depremler) ve insan kaynaklı felaketlerin (sanayi kazaları, radyoaktivite) yerinden ettiği insanlardan oluşan” gruba çevresel mülteciler denmektedir (Castles ve Miller, 2008, s.146). Yukarıdaki tüm tanımlamalarda dikkati çeken husus, ‘çevre mültecileri’ olarak yapılan kavramsallaştırmaların oldukça geniş bir kesimi içine aldığı ve bu yönüyle netlikten uzak tanımlamaların oluştuğudur. Bunun temel sebebini Kanodia, çevresel mülteci teriminin sıklıkla iklim mültecisi ile aynı anlama gelecek şekilde kullanılmasında görmektedir. İklim değişikliği, ciddi çevresel bozulmaya neden olan birincil faktörlerden biri olması sebebiyle, son zamanlarda çevresel bozulmadan etkilenen bireyleri iklim mültecileri olarak adlandırmak oldukça yaygınlaşmıştır (Kanodia, 2017, s.103). Ancak, iklim mültecileri terimi, çevresel mülteciler terimine kıyasla daha dar bir anlama ve kullanım alanına sahiptir (Yılmaz ve Navruz, 2019, s.261). Her iki kavramın birbiriyle oldukça yakın olduğunu kabul etmekle birlikte, tanımlama bakımından bir miktar daha netlik sağlamak için, ‘iklim mültecileri’ ifadesi üzerinden yapılan bir tanımlamaya daha yer vereceğiz. Docherty ve Giannini’ye göre, iklim mültecilerine ifadesini kullanarak en yerinde ve açık tanımlamalardan birisini Biermann ve Boas vermektedir (Docherty ve Giannini, 2010, s.367). Bu tanıma göre ‘iklim mültecileri’, iklim değişikliğinin üç etkisinden en az birinden kaynaklanan (deniz seviyesinin yükselmesi, aşırı hava olayları ve kuraklık ve su kıtlığı) yaşam alanlarındaki ani veya kademeli değişiklikler nedeniyle hemen veya yakın bir gelecekte yaşam alanlarını terk etmek zorunda kalan insanlar olarak tanımlanmıştır (Biermann ve Boas, 2010, s.64).

İklim değişikliği ve zorlayıcı koşullar altında yerinden olma bağlantısı, akademisyenlerin çoğunluğu tarafından uluslararası düzeyde kabul görmüş olsa da, iklim değişikliğini uluslararası koruma veya özellikle mülteci statüsü eldesi için yasal temel olarak kullanmak sorunludur (Sarjana, 2018, s.228). Bu bakımdan ister ‘çevresel’ isterse de ‘iklim’ mültecileri olarak adlandırılınsın, tanımlama ve statü noktasındaki en büyük problem, adlandırmanın birinci (çevresel ya da iklim) kısmında değil, ikinci kısmındadır (mülteci). Buna göre, iklim mültecileri tanımlamasındaki mülteci ibaresi, herhangi bir hukuki statüyü işaret etmemekte, ‘iklim mültecisi’ terimi herhangi bir uluslararası anlaşma, sözleşme veya belge aracılığıyla yasal olarak tanınmamaktadır. Mültecilerin Durumuna Dair 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde mülteci tanımı, I. Bölüm Genel Hükümler başlığı altında 1.madde kapsamında şöyle tanımlanmıştır:

“1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu devletin dışında bulunan ve bu devletin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti

yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır.” (Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees, 1951).

(a) “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da meydana gelen olaylar”; veya (b) “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar anlamında anlaşılacak ve sözleşmeye taraf her devlet bu Sözleşme’yi imzaladığı, tasdik ettiği veya ona katıldığı sırada bu Sözleşme’ye göre taahhüt ettiği yükümlülükler bakımından bu ifadenin kapsamını belirten bir beyanda bulunacaktır.” (a) “seçeneğini kabul eden sözleşmeye taraf herhangi bir devlet, herhangi bir zamanda Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri’ne göndereceği bir notla, (b) seçeneğini kabul ettiğini duyurarak yükümlülüklerini genişletebilir.” (Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees, 1951).

Yukarıdaki mülteci olarak tanınmaya yönelik coğrafi ve zaman sınırlamaları ise, coğrafi sınırlandırmayı (Avrupa devletlerinden gelen kişileri mülteci olarak tanıma) daha önce kabul eden devletleri istisna tutarak, “Mültecilerin Hukuki Statülerine İlişkin 1967 Protokolü” ile kaldırılmıştır (Protocol Relating to the Status of Refugee, 1967).

‘Mülteci’ olarak tanımlanmada yukarıdaki alıntılarda da görülebileceği gibi en belirleyici husus, “zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korkulması” ibaresidir. Durkova vd.’e göre zulüm ise, insan hakları açısından şiddet anlamına gelmektedir ve iklim değişikliğini zulüm kategorisinde ele almak oldukça güçtür (Akt. Demirbilek, 2016, s.8). Bu hususta Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin (BMMYK) tutumu oldukça nettir ve dönemin BMMYK başkanı António Guterres aynen şu ifadeleri kullanmıştır: “Çevresel faktörler sınır ötesi hareketlerin tetiklenmesine katkıda bulunabilse de, bunlar kendi başlarına uluslararası mülteci hukuku kapsamında mülteci statüsü verilmesi için temel teşkil etmezler.” (Guterres, 2009, s.9).

Guterres’in ifadesinde de açıkça görülebileceği gibi, BMMYK ‘çevresel mülteci’ veya ‘iklim mültecisi’ teriminin kullanımını ve Sözleşme’nin yetki alanını genişletmeye yönelik her türlü girişimi reddetmektedir (Faist & Schade, 2013, s.6). Uluslararası hukuk bakımından mülteci olarak tanımlanmamanın, iklim mültecileri açısından doğrudan etkileri bulunmaktadır. Bu hususu somutlaştırabilmek için, Yeni Zelanda ve Avustralya devletlerine yapılan iklim değişikliği kaynaklı mülteci başvurularını ele alacağız.

17 Ağustos 2000 tarihinde Yeni Zelanda Mülteci Statüsü Belirleme İtiraz Mercii, Tuvalu² vatandaşlarına ilişkin kararında, ekonomik ve çevresel faktörler sebebiyle mülteci statüsünün elde edilemeyeceğine hükmetmiştir (Ekşi, 2016, s.24). Mülteci Statüsü Belirleme İtiraz Mercii kararının gerekçesi olarak ise, “Tuvalu’ya dönüşleri halinde başvuranlar tarafından dile getirilen korkulardan hiçbiri 1951 Cenevre Konvansiyonu’nda, ırkı, dini, tabiiyeti, muayyen bir içtimai gruba mensubiyeti

² “Küresel ısınma nedeniyle deniz seviyesinin yükselmesi, başkenti deniz seviyesinden sadece 5 metre yüksekte olan Tuvalu için hayati bir tehdit oluşturmaktadır. Eğer küresel ısınma nedeniyle sıcaklık 1 derece daha artarsa, Tuvalu sulara gömülecektir. Tuvalu halkı şimdiden Avustralya ve Yeni Zelanda’ya göç etmektedir.” (Ekşi, 2016, s.24).

veya siyasi düşünceleri şeklinde sıralanan beş sebepten birine girmemesini” göstermiştir (Ekşi, 2016, s.27).

İkinci bir örnek olarak ise, Avustralya Mülteci Temyiz Mahkemesi’nin, 10 Aralık 2009 tarihli kararı doğrultusunda iklim değişikliklerinin Kiribati vatandaşına mülteci statüsü kazandırmayacağı yönelik kararını gösterebiliriz. Avustralya Mülteci Temyiz Mahkemesi’nin, 10 Aralık 2009 tarihli kararına konu olan olayda, koruma vizesi almak için başvuran Kiribati vatandaşının başvurusu, 1951 Cenevre Konvansiyonu’nda yer alan mülteci tanımına girmediği gerekçesiyle reddedilmiştir (Ekşi, 2016, ss. 28-29). Tuvalu ve Kiribati deniz seviyesinin yükselmesi nedeniyle hâlihazırda iklim değişikliğine karşı en kırılgan ülkelerden olup, yakın gelecekte sular altında kalma tehlikesi bulunan ada devletlerinden olmaları nedeniyle oldukça kritik örneklerdir. Bu devletlerin vatandaşları için dahi olumlu neticelenmeyen iltica kararları, iklim değişikliğinin etkilerinin iyiden iyiye hissedileceği gelecek yıllardaki durumlar karşısında nasıl bir tavır alınacağına yönelik karamsar bir tablo çıkmasına sebep olmaktadır (Balcılar, 2022, s.122).

Çalışma kapsamında hemen yukarıda örneklendirilen mahkeme kararları ve BMMYK gibi kurumların net tavrı ortada olmasına rağmen, ‘iklim mültecileri’ olarak bir adlandırmada ısrar edilmesinin neye dayandığı sorusu bize göre büyük önem atfetmektedir. Faist ve Schade’e göre, mülteci ifadesinin halen kullanılması, bu tür insanların durumunun acil doğasını ve onlara yardım etme sorumluluğunu vurgulamak bakımından önem arz etmektedir (2013, s.6). Brown’da benzer bir biçimde, konunun aciliyetine ve önemine dikkati çekmek için uzun süredir pek çok akademisyenin ‘çevresel mülteci’ veya ‘iklim mültecisi’ kullanımlarını tercih ettiğini vurgulamaktadır. Böylesi bir kullanım kelimenin tam anlamıyla, bu kişilerin iklim değişikliğinin etkilerinden ‘sığınması’ gerektiğini işaret etmektedir (Brown, 2008, s.13). Bu yaklaşıma göre, başka herhangi bir terminolojinin seçimi, bu insanların durumunun ciddiyetine gölge düşürme tehlikesini doğurmaktadır. Ayrıca, daha iyi bir yaşama erişimi ve ekonomi temelli gönüllü bir yer değiştirmeyi ima eden ‘göçmen’ teriminin kullanılmasındansa ‘mülteci’ ifadesinin seçilmesi iklim dolayısıyla yer değiştirmek durumunda kalan kişiler için daha az olumsuz çağrışım taşımaktadır (Brown, 2008, ss.13-14). Bilborrow da ‘çevresel mülteci’ teriminin tamamen bir kenara atılmaması gerektiğini, bunun yerine sadece fiziksel çevredeki hızlı ve/veya şiddetli değişikliklerden kaçan göçmenleri tanımlamak için ihtiyatlı bir şekilde kullanılması gerektiğini öne sürmektedir (Bilborrow, 1992). Bize göre de, her ne kadar ‘iklim mültecisi’ kavramını kullanmanın hukuki statü açısından sakıncaları olsa da, bu kişileri ‘göçmen’ (her ne kadar göçmen kavramı çatı bir kavram olsa da gönüllü bir yer değiştirmeye yönelik bir çağrışımı da bulunmaktadır) olarak nitelemek mevcut durumlarını tam anlatmama ve bu yönüyle acil yardıma ve planlamaya muhtaç durumlarını hafife alınabilmesi tehdidinde yol açmaktadır. Çünkü iklim dolayısıyla yerlerinden olmuş/olacak kişiler için yer değiştirme ekonomik ya da daha iyi fırsatlar meselesi değil, hayatta kalma meselesidir. Bu bakımdan biz de tüm çalışma boyunca göçmen terimi yerini mülteci ifadesini kullanmayı tercih ettik.

Terminoloji meselesi noktasında değinmek istediğimiz son husus ise, iklim değışikliği sebebiyle yerlerinden olmuş/olacak kişiler için yukarıda açmaya gayret ettiğimiz sıkıntılarının ne gibi sorunlara yol açabileceğine değinmek olacaktır. İlk olarak Kanodia, iklim mültecilerinin statü sorununun, onlara hizmet verebilecek ve haklarını destekleyecek sistemlere erişimi zorlaştırdığını ifade etmektedir (2017, s.103). Brown ise, uluslararası hukukta yeterli bir tanımın olmaması nedeniyle, bu tür kişilerin uluslararası sistemde neredeyse görünmez durumda olduklarını vurgulamaktadır. Hiçbir kurum, onlara temel hizmetleri sağlamak şöyle dursun, sayıları hakkında veri toplamaktan dahi sorumlu değildir (2008, s.15). Dun ve Gemenne ise, kesin bir tanım ve uygun bir statü olmadan, uygulayıcıların ve politika yapıcıların kolayca planlar oluşturamayacağını, yerinden edilmiş kişilerin uygun yardımı alamayacağını ve hedeflenen ilerlemenin kaydedilmesinin mümkün olmayacağını ifade etmektedir (2008, s.10).

İklim mülteciliğindeki terminoloji sorunu ve statü yoksunluğunun yol açabileceği mevcut ve potansiyel sıkıntıları açtıktan sonra, bu insanların neden çok acil hukuki statü ve uluslararası koruma, plan ve stratejilere ihtiyaç duyduklarını aktarmamız büyük önem arz etmektedir. Bu bakımdan takip eden başlıkla birlikte iklim mülteciliğini yaratan/yaratacak olayları, bu olayların boyutlarına yönelik tartışmaları ve iklim mültecileri yaratacak olayların büyük bir kısmının henüz gerçekleşmemiş olmasından ötürü gelecek projeksiyonlarını çalışmamız kapsamında yer vermenin, iklim mülteciliğinin önemini kavramak bakımından elzem olduğunu düşünüyoruz.

İklim Mülteciliğinin Sebepleri, Boyutları ve Gelecek Projeksiyonları

İklim mülteciliğinin yaşanmasına sebep olan en başat etken kuşkusuz küresel iklim değışikliğidir. İklim değışikliğine sebebiyet veren olayları ve bu olayların boyutlarını incelemeden önce, hangi olayları iklim mültecisi yaratacak olay olarak alacağımız sorusu oldukça önemlidir. Bu noktada Biermann ve Boas'ın yukarıda verdiğimiz tanımına sadık kalarak, iklim değışikliğinin üç etkisinden en az birinden, yani deniz seviyesinin yükselmesi, aşırı hava olayları ve son olarak kuraklık ve su kıtlığı sorunlarından ötürü yaşam alanlarındaki ani veya kademeli değışiklikler nedeniyle hemen veya yakın bir gelecekte yaşam alanlarını terk etmek zorunda kalan insanları merkeze alarak çalışmamızı sürdüreceğiz. Literatürde bu noktadaki incelemelerin, bilhassa tanımlama çevre mülteciliği olarak alındığında, çok daha geniş bir şekilde yapıldığı görülmektedir. Ancak biz iklim mülteciliğini merkeze aldığımızdan ötürü, Biermann ve Boas'ın tanımını esas alarak iklim mültecilerinin durumunu analiz etmeye gayret edeceğiz.

İklim mülteciliği bakımından deniz seviyesinin yükselmesi en kritik olaylardan biridir. “Yükselen sıcaklıklar, buzulların ve buz tabakalarının erimesine, okyanuslara daha fazla su eklenmesine ve okyanus seviyesinin yükselmesine neden olmaktadır” (Özdem & Barlas, 2021, s.279). Öyle ki normal şartlarda 500 yıllık bir süre zarfında deniz seviyesinde görülen yükselmenin, 21.yüzyılda 50 yıllık bir süre zarfında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir (Gökpinar, 2020, s.48). Deniz seviyesinde yükselmenin bu yüzyılda çok daha hızlı gerçekleşeceğine yönelik bir diğer tahmine göre ise, Hükümetlerarası İklim Değışikliği Paneli (IPCC) 2007 tarihli raporunda, deniz seviyelerinin bu yüzyılın

sonuna kadar dünya çapında 0,18-0,59 metre yükseleceğini öngörmektedir (Bhowmik, 2020, s.55). Ancak IPCC 2019 raporuna göre, küresel ortalama deniz seviyesindeki artışın önceki öngörülerden fazla şekilde, 1,1 metre seviyelerine kadar artması beklenmektedir (Balcılar, 2022, s.118). Bu artışların yaşam alanlarına çok büyük zararlar verme potansiyeli bulunmaktadır. Kurnaz'a göre, deniz seviyesinin muhtemel her 1 metrelik artışı, denizin kıyıda 100 metre içeriye kadar taşması anlamına gelmektedir (Akt. Balcılar, 2022, s.118).

Yukarıda sunulan bilimsel verilere dayanan öngörülerin bir kısmı bugün gerçekleşmeye başlamıştır. Tuvalu ve Kiribati örnekleri gibi, pek çok kıyı bölgesi ve ada devleti, deniz seviyesinin iklim değişikliğine bağlı olarak yükselmesinden olumsuz etkilenmektedir ve bu bölgelerde yaşayan binlerce kişi yerlerinden olmaktadır. Kuşkusuz deniz seviyesinin yükselmesine bağlı olarak yerinden olma, iklim değişikliğinin gelecekte yol açacağı hasar düşünülürse henüz daha başlangıç gibi gözükmektedir. Ancak bugün dahi pek çok ada devleti vatandaşları ülke içinde veya dışında yer değiştirmek durumunda kalmaktadır. Örneğin, "1994'ten bu yana yüzeyinin yaklaşık %50'si yok olan Carteret Adaları'nda yaşayan insanlar adayı boşaltarak 80 km uzaklıktaki Bougainville Adasına yerleşmeye şimdiden" karar vermek zorunda kalmıştır (İlisk Bilben, 2019 s.338). Hint Okyanusu'ndaki bir ada ülkesi olan Maldivler, deniz seviyesinin yükselmesiyle en çok tehdit edilen ülkelerden biridir. Maldivlerin en yüksek noktası deniz seviyesinden sadece 2,4 metre yüksektir. Deniz seviyesinin yükselmesi, hem ekonomideki hem de habitattaki değişiklikler nedeniyle bu bölgede iklim mültecileri yaratacaktır (Bhowmik, 2020, 55). İtalya'nın Venedik kenti de deniz seviyesinin yükselmesi tehdidi altında olan bölgelerden biridir. 1900'de şehrin ana meydanı yedi kez su altında kalmıştır ve şehri 1996'da 99 kez su basmıştır. Dünyanın dört bir yanındaki Manhattan, Londra, Şanghay, Hamburg, Bangkok, Jakarta, Mumbai, Manila ve Buenos Aires gibi birçok kıyı kenti, deniz seviyesinin yükselmesine karşı savunmasız olan alçak bölgelerde yer almaktadır. Hindistan'dan yaklaşık 37 milyon, Çin'den 22 milyon ve Endonezya'dan 21 milyon insan, 2050 yılına kadar yükselen deniz seviyeleri nedeniyle risk altındadır (Bhowmik, 2020, s.58).

Bhowmik, deniz seviyesindeki 1 metrelik artışın, yoğun nüfuslu Ganj, Mekong ve Nil nehri deltalarında yaklaşık 24 milyon insanı yerinden edebileceğini aktarmaktadır (2020, s.55). Yine Bangladeş'in eski çevre bakanı ve BM temsilcisi Chowdhury, iklim değişikliğinin olumsuz etkileri sebebiyle %70'i sellere açık deltalardan oluşan ve büyük kısmı deniz seviyesinin 6 metre aşağısında olan ülke topraklarının %10'unu kaybetme tehlikesinin altını çizmektedir (Mutlu vd., 2015, s.88).

İklim değişikliğinin yıkıcı etkilerini gözlemleyebileceğimiz ikinci boyut, aşırı hava olaylarıdır. Aşırı hava olayları, her yıl binlerce kişinin ülke içinde ve dışından yerlerinden olmalarına sebep olmaktadır. Öyle ki 2020'de kaydedilen tüm doğal afete bağlı yer değiştirmelerin yüzde 98'i aşırı hava olaylarından kaynaklanmıştır (Balcılar, 2022, s.123). Ayrıca 2008 ve 2016 yılları arasında, yılda ortalama 21.8 milyon insanın ani başlayan aşırı hava felaketleri nedeniyle ülke içinde yerinden edildiği tespit edilmiştir

(Bhowmik, 2020, s.58). Aşırı hava olaylarının sebebiyet verdiği pek çok yer değiştirme olayı örnek gösterilebilir. Karayip havzasında 1998 ile 2005 yılları arasında gerçekleşen Mitch ve Katrina kasırgaları büyük ölçekli iklim mülteciliği olaylarına sebebiyet vermiştir. Mitch kasırgasının yıkıcı etkileri 2 milyon insanın yerinden olmasına yol açarken; Katrina kasırgasının yarattığı tahribat dolayısıyla sadece Teksas 150.000 iklim mültecisine ev sahipliği yapmıştır (Ilık Bilben, 2019, s.341). 2015 yılında Vanuatu'da Pam kasırgasının sebebiyet verdiği yıkım ve 2016 yılında Fiji'de 55.000'den fazla insanı yerinden eden Winston kasırgası son dönemde kitlesel ölçekli yer değiştirmelere neden olan diğer aşırı hava olaylarından (Bhowmik, 2020, s.58).

Kuraklık ve su kıtlığı gibi kademeli olarak insan hayatını etkileyen iklim değişikliği olaylarının etkilerini değerlendirmek, aşırı hava olayları gibi aniden gerçekleşen ve etkisini hemen hissettiren olaylara nazaran daha zordur. Ancak bununla birlikte, özellikle iklim değişikliğinin etkisini daha da hissettireceği gelecek yıllarda kuraklık ve su kıtlığından kaynaklanan zorunlu yer değiştirmelerin sayısında çok büyük bir artış olacağı uzmanlar tarafından öngörülmektedir. Buna göre, 2099 yılına kadar dünyanın şu an olduğundan ortalama olarak 1.8°C ile 4°C arasında daha sıcak olması beklenmektedir. Ayrıca sürekli kuraklık içindeki arazi oranının 2050 yılına kadar yüzde 2'den yüzde 10'a çıkması ve aşırı kuraklığa maruz kalan arazi oranının yüzde 1'den 30'a kadar artabileceği öngörülmektedir (Brown, 2008, s.16). IPCC'nin 2021 raporu da öngörülerini doğrular niteliktedir. Rapora göre devam eden küresel ısınmanın etkileri, aşırı yağış ve kuraklık olaylarının ciddiyetini daha da yoğunlaştıracak ve bir yandan kuraklıklar meydana gelirken, diğer yandan da şiddetli yağışlar artacaktır (Balcılar, 2022, s.124). Öngörülerin büyük çoğunluğu bugün gerçekleşmeye başlamıştır. Örneğin, Çin'deki Gobi Çölü, her yıl 3.600 kilometrekare genişlemekte; Fas, Tunus ve Libya gibi ülkeler, her yıl çölleşme nedeniyle 1.000 kilometrekareden fazla verimli arazisini kaybetmektedir (Bhowmik, 2020, s.58). Kuraklık nedeniyle son dönemin en büyük insani trajedilerinden birini kaynaklık eden Somali'de, 2004 yılından itibaren yaklaşık 1 milyondan fazla insan göç etmek durumunda kalmıştır. Yaşanan kuraklık nedeniyle tarımsal üretim dramatik düzeyde azalmış ve ülke, dış yardımlarla gıda ihtiyaçlarını karşılama noktasına gelmiştir (Mutlu vd., 2015, ss. 90-91). Yine bir başka örnek olarak Aral Gölü çevresinde yaşanan kuraklığı gösterebiliriz. Aral Gölü'nün kurumuş yatağından kalkan tozlar uzak bölgelere taşınarak bu bölgelerin aşırı düzeyde kirlenmesine, tuzlanmasına ve kuraklık yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Bu olayların neticesinde, "1992 yılından bu yana Aral Gölü civarından yaklaşık 100 bin insan göç etmek zorunda kalmıştır" (Kanlı ve Başköy, 2018, s.34).

İklim değişikliği, sadece ada devletlerini değil yukarıdaki örneklerle açılmaya çalışıldığı gibi tüm dünyayı tehdit eden global bir tehlikedir. Nitekim 2050 yılına kadar, 200 milyon insanın iklim sebebiyle yerlerini değiştireceği tahmin edilmektedir (Ekşi, 2016, s.20 ; Biermann ve Boas, 2010, s.68). Bu başlık altında genel hatlarıyla, deniz seviyesinin yükselmesi, aşırı hava olayları ve kuraklık boyutlarıyla iklim değişikliğinin etkilerini ve bu etkilerin iklim mülteciliği yaratma durumunu analiz etmeye gayret ettik. Bu başlık boyunca bu analizi, bilimsel çıktı ve öngörülere dayanarak yerinden olmanın doğrudan

etkilerine odaklanarak gerçekleştirdik. Bununla birlikte, kuşkusuz yer değiştirmelerin sosyo-ekonomik boyutları da, en az yukarıda saydığımız doğal boyutları kadar önemlidir. Bu bakımdan takip eden başlık iklim mülteciliğinin etkilerinin sosyo-ekonomik boyutlarına tahsis edilmiştir.

İklim Mülteciliğinin Sosyo-Ekonomik Etkileri

İklim değişikliği daha önce de vurgulandığı gibi bir çarpan etkisine sahiptir ve çok sayıda uluslararası bilim adamı; sel, kuraklık, aşırı hava olayları ve deniz seviyesinin yükselmesi gibi iklim değişikliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkan uç olayların, önceden var olan yer değiştirme sebeplerini (ekonomi, güvenlik ve çeşitli sosyal eşitsizlikler temelli) ağırlaştırarak bir faktör olduğunu ileri sürmüştür (Sarjana, 2018, s.227). Çalışmamız kapsamında bu konuda vurgulamak istediğimiz ilk husus, ekonomik ve sosyal eşitsizlikler ile iklim mülteciliği arasındaki bağıdır.

Ekonomik yetersizlikler her şeyden önce, iklim değişikliği kaynaklı bir felakete karşı önlem almayı zorlaştırmakta; bu felaketlerden herhangi biri gerçekleştiğinden sonraki aşamada gerekli hareket kabiliyetini sınırlamaktadır. Öyle ki hâlihazırda zaten ekonomik olarak pek çok güçlük mücadele eden kırılgan gruplar için göç, çoğu durumda ilk değil, en son seçenektir. “Bu nedenle arada geçen sürede hanelerin kaynakları giderek azalmakta ve daha savunmasız hale gelmektedir. Hatta birçoğu göç edemeyecek kadar kırılgan topluluklara dönüşmektedir” (İlkk Bilben, 2019, s.351). Örneğin, Katrina kasırgasına bağlı yer değiştirmenin önemli bir özelliği olarak, en az 70.000 kadar yoksul, siyahi New Orleans sakininin şehir terk edemediği; terk edip, geri dönenler arasında da yine bu grubun en küçük paya sahip olduğu görülmüştür (Black vd., 2013, s.33). İklim değişikliğine bağlı yer değiştirmelerin ekonomik kapasite ile ilişkisi yalnızca birey düzeyinde değil; devletler düzeyinde de büyük önem taşır. Daha önce iklim değişikliğinin, ayırım gözetmeksizin dünyadaki her insanın yaşamını olumsuz etkileyeceğini vurgulamıştık. Ancak ülkelerin coğrafi konumlarına göre bu etkilerin yoğunluğu artarken, ekonomik durum bu etkilerle nasıl başa çıktığını/çıkılabileceğini etkilemektedir. Düşük refah düzeyine sahip ülkeler, iklim değişikliğine en az katkıda bulunurken, sonuçlarına karşı en savunmasız durumdadır. Ayrıca bu tip ülkelerin ekonomik şartlarının elverişsiz olması ve afetlerin kişisel mallar üzerindeki yıkıcı etkisi, yer değiştirme sürecinde vatandaşlarını insani yardıma muhtaç bırakmaktadır (Karagöz, 2021, s.48).

İklim mülteciliğinin yukarıda açmaya çalıştığımız sosyo-ekonomik etkilerine ilaveten ve bu etkilerle bağlantılı olan bir diğer çarpan etkisi ise güvenlik alanıyla doğrudan bağlantılıdır. Güvenlik ve iklim mültecileri arasındaki ilişkiyi iki farklı eksenle ele almaya gayret edeceğiz. İlk eksen olarak, kaynak ülke merkezli bir perspektifle, bu ülkelerde kıt kaynakların bölüşümünden doğan iç çatışmalar ve güvenlik endişelerine değinmek istiyoruz. Buna göre, iklim değişikliğine bağlı meydana gelen olaylar, özellikle sınırlı kaynaklara sahip az gelişmiş ülkelerde, dolaylı olarak iç çatışmalara sebebiyet verebilmektedir. Örneğin, artan sıcaklık ve aşırı hava koşullarının bir sonucu olarak Afrika ve Asya'nın belirli bölgelerinde yaşanan kuraklık ve seller, gıda üretiminde önemli bir düşüşe neden olmuştur. Bu

durumun sonucunda da, topluluk üyeleri arasında temel ihtiyaçlar ve doğal kaynaklar için rekabet artmış ve böylelikle de uzun süreli iç çatışmalar yaşanmıştır (Sarjana, 2018, s.227).

Somali, yakın dönemde yukarıda çizilen çerçevenin en müşahhas örneklerinden birini teşkil etmektedir. 2004 yılından beri Somalili insanlar çevre ve gelişmiş ülkelere doğru yoğun bir şekilde göç etmektedirler. Bu haliyle Somalili yerinden olmuş kişiler, ekolojik mülteci olan ilk topluluklardan biri olarak gösterilmektedirler. Ülkedeki yaşamı oldukça zorlayıcı hale getiren kuraklık, Somali'den 2004 yılından itibaren yaklaşık 1 milyondan fazla insanın göç etmesine neden olmuştur. Somali'de yaşanan kuraklık, insanların yer değiştirmesindeki birincil etken olsa da bu kuraklık ile doğrudan bağlantılı olarak ortaya çıkan iç çatışmalar ve şiddet ortamı da insanların en önemli kaçış saiklerinden biri olmuştur (Mutlu, 2015, ss.90-91). Bir başka çarpıcı örnek olarak ise Suriye gösterilebilir. 2006-2011 yılları arasında, Suriye topraklarının % 60'ı, son yılların en zorlu ve uzun süreli kuraklığının etkisi altında kalmıştır ve ülke, buna bağlı mahsul kriziyle mücadele etmiştir (Özerdem & Barlas, 2021, s.287). “Uzun süren kuraklığın ardından yaşanan su ve gıda kıtlığı nedeniyle Suriye genelinde kuraklıktan etkilenen bölgelerde yaşayan 40.000-60.000 arası ailenin daha iyi yaşam koşulları arayışıyla da göç ettiği bilinmektedir” (İlkk Bilben, 2019, s.346). Bu durum, “yıkıcı iç savaşın başlangıcı olan 2011 protestolarının nedenlerinden biri olan yiyecek ve gıda eksikliğine neden olarak, güvensizliğine sebep olmuştur” (Özerdem ve Barlas, 2021, s.287). Bu açıklamalar ışığında, henüz iç savaş başlamadan önce dahi iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerine bağlı olarak Suriye’de ülke içi ve dışı insan hareketliliğinin başladığını ve iklim değişikliğine bağlı kuraklığın, iç savaşın çıkışında payı olduğunu ifade edebiliriz.

Güvenlik ve iklim mültecileri arasındaki ilişkinin ikinci eksenini olarak, (ev sahibi toplulukların perspektifinden) iklim değişikliklerine bağlı yer değiştirmelere yönelik güvenlik endişelerinin harekete geçirdiği, engelleyici ve ulusal çıkar merkezli yaklaşımlara değineceğiz. Bu yaklaşım, iklim mültecilerinin bir yandan kendi güvenliklerini korumaya çalışırken diğer yandan gittikleri ülkelerde yaşayan ev sahibi toplum tarafından, güvenlik ve refahlarına birer tehdit olarak algılanabilmelerine (Özerdem ve Barlas, 2021, s.281) karşılık gelmektedir. Böylesi bir yaklaşım, iklim krizinin küresel bir sorun hale gelmesinde en büyük paya sahip devletlerin, kaynaklarını, sorunun esas sebebi ile mücadele etmeye ayırmaktansa, sorundan muzdarip iklim mültecilerini sınırlarından uzak tutmaya ayırmasına yol açmaktadır (Miller vd., 2021, s.1).

2013 ve 2018 yılları arasında, dünyadaki en büyük sera gazı salınımına yol açan devletlerin yedisi – Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Japonya, Birleşik Krallık, Kanada, Fransa ve Avustralya – toplu olarak sınır ve göçmenlik uygulamalarına 33,1 milyar dolardan fazla bir kaynak ayırırken, iklim kaynaklı sorunların çözümünün finansmanına 14,4 dolar milyar gibi çok daha az bir miktar ayırmıştır (Miller, vd., 2021, s.1). Miller, dünyanın en yüksek emisyonlu devletlerinin siyasi liderlerinin, iklim krizinin yıkıcı etkilerine maruz kalanlara yönelik hassasiyetinin yalnızca retorik olduğunu vurgulamakta ve Amerika Birleşik Devletleri’nin - ve diğer yüksek emisyonlu ülkelerin çoğu - sınır ve göçmenlik

uygulamalarına her geçen gün artan miktarda kaynak aktardığını ifade etmektedir (Miller, 2021, ss.1-2). Hatta 2003'te Pentagon'un hazırladığı bir rapor, en kötü iklim senaryosunda ABD'nin Guatemala ve Haiti gibi ülkelerden gelen "istenmeyen ve açlıktan ölmek üzere olan göçmenleri" durdurmak için 'savunma kaleleri' inşa etmesi gerekeceği vurgulamaktadır. 'Kaleler' sadece Washington tarafından önerilmemekte, dünya çapında yaygınlık kazanmaktadır (Miller vd., 2021, s.5). 'Avrupa Kalesi' bugün bu yaklaşımın bir diğer örneği olarak karşımızda durmaktadır. 'Avrupa Kalesi', AB'nin üye ülkeler arasındaki sınırlarını ortadan kaldırırken, aynı zamanda AB dışından gelmek isteyenlere karşı sınırlayıcı politikalar uygulamasını, özellikle güney ve doğu sınırlarını çok katı biçimde korumasını nitelemek için literatürde kullanılmaktadır (Adıgüzel, 2019, ss.140-141). Öyle ki Avrupa çapında, yükselen popülizm ve göçmen karşıtlığının etkisiyle 'Avrupa Kalesi' dışarıya neredeyse tamamen kapatılmakta (istisnaları ise ekonomik mantık belirlemede), savaştan, şiddetten ya da iklimsel zorluklardan kaçan insanlar güvenlikleştirme politikalarının nesnesi olabilmektedir (Erayman, 2022, ss. 174-193). Hal böyle olunca müreffeh ülkelerin iklim değişikliği söz konusu olduğunda sıklıkla kullandıkları, 'acıları paylaşma' ya da 'sorumluluk alma'ya dayanan dil büyük ölçüde uygulamaya yansımamakta, Miller'ın çarpıcı eleştirisi büyük oranda haklı çıkmaktadır:

"Günün sonunda, bütçeler retorikten çok daha yüksek sesle konuşur. Bu statükoda, Guatemala ve ötesinden on binlerce insan, ABD'nin silahlı muhafızları ve duvarlarıyla karşı karşıya kalacak, binlerce kişi de Avrupa Kalesi çevresindeki çetin Akdeniz sularıyla yüzleşecek" (Miller, 2021, s.6).

SONUÇ

Çalışma boyunca iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerini, bu etkilerin milyonlarca insanı iklim mültecisi haline getirme potansiyelini ve iklim mültecisi olarak adlandırdığımız bu kişilerin, iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerine karşı savunmasız ve kırılgan bir durumda olduklarını vurgulamaya gayret ettik. Günümüzde bu kişiler neredeyse görünmez ve uluslararası korunmadan mahrum bir vaziyettedir. Ancak, önümüzdeki yıllarda iklim değişikliğinin etkilerinin kendisini daha da hissettireceği aşikâr olduğundan, uluslararası gündemin en önemli meselelerinden birinin iklim mültecileri olacağı açıktır. Bu noktada iklim mültecilerini, küresel iklim değişikliğinin etkilerinden korumak için neler yapılabileceği sorusu önem kazanmaktadır. Biz bu hususta, lokal çözümler ve eylem planlarından, iklim mültecilerine yönelik diğer devletlerin korumacı ve dışlayıcı mantığından çok daha fazlasına ihtiyaç duyulduğunu düşünüyoruz. Karşı karşıya olduğumuz iklim krizinin etkileri ve boyutları düşünüldüğünde, bireysel, bölgesel ya da geleneksel karşı çıkış mekanizmalarının fazla etkili olamayacağı açıktır. Bu bakımdan, küresel dayanışma, strateji ve eylem planları geliştirmek; bu kişilerin bütünü kapsayacak ve tartışmaya mahal vermeyecek bir hukuki statü oluşturmak; yerlerinden olmuş/olacak kişiler için külfet paylaşımı ilkesine uygun bir uluslararası koruma sağlamak ve belki de hepsinden önemlisi, iklim mültecilerine yönelik popülizmin ve güvenlikçi mantığın şeklini verdiği dışlayıcı politika, eylem ve yaklaşımları terk etmek bize göre elzem gözükmektedir. Özellikle bu son

husus, göçmen ve mülteci karşıtlığının hızla tırmanışa geçtiği mevcut politik iklimde bilhassa kritik gözükmektedir. Çünkü bize göre, göçmen karşıtı politik bir atmosferde, diğer eylem planlarını hayata geçirmek olanaklı gözükmemektedir. Çalışmamızın kapsamı ve sınırlılıkları gereği bu hususa görece yüzeysel olarak değinmek durumunda kaldık. Ancak farklı çalışmalar, iklim mültecileri meselesinde popülist yaklaşımların ve güvenlikçi mantığın nasıl önemli bir sınır teşkil edebileceğini merkeze alabilir. Yine çalışmanın iklim mülteciliğini politik ekolojik bir mesele olarak genel bir çerçevede ele alan kapsamı gereği, iklim mülteciliğinin hukuki statü boşluğuna sınırlı bir şekilde değinmek durumunda kaldık. Bu mesele ile ilgili farklı çalışmalar bu yasal boşluğun, sosyal ve hukuki boyutlarını, birbirleri üzerine etki ve ilişkilerini merkeze alarak tartışabilir.

Bu çalışma kapsamında iklim mülteciliği meselesinin gelecek yılların politik ajandasının en önemli gündem maddelerinden biri olacağı sonucuna ulaştık. Öyle ki iklim mülteciliği halihazırda çağımızın en önemli meselelerinden ikisinin, göç ve iklim krizi meselelerinin kesişim noktasında bulunmaktadır. Bölgesel çatışmalar, artan nüfus, ekonomik ve sosyal eşitsizlikler gibi pek çok faktör küresel olarak zorunlu yer değiştirme hareketlerini tetiklerken; küresel ısınma gibi olumsuz etkilerini günden güne daha da hissettiren bir vakıa ise iklim krizinin beşerî ve doğal çevre üzerindeki oldukça yıkıcı olabilecek etkilerini gözler önüne sermektedir. Tam olarak bu son husus çalışmamızın ikinci temel sonucuna bizi götürmektedir. Buna göre, iklim krizi gibi sonuçları oldukça yıkıcı olabilecek; etkileri ise belirli bir bölgeyi değil tüm dünyayı kuşatabilecek meselelere yönelik bireysel ya da bölgesel çözümler ve eylem planları geliştirmek bize göre sonuç getirmeyecektir. Kaldı ki iklim mültecileri gibi genel olarak zaten dezavantajlı bireylerden oluşan gruplar böylesi ciddi problemler karşısında en kırılgan gruplardan birini oluşturmaktadır. Hal böyle olunca iklim krizinin yıkıcı etkilerine bağlı zorunlu yer değiştirmeler karşısında alınabilecek her önlem, atılabilecek her adım küresel dayanışma ve külfet paylaşımı (burden sharing) ilkelerine bağlı kalarak, ortak strateji ve eylem planları geliştirerek yapılmalıdır.

Nihayetinde, iklim değişikliği gibi etkileri küresel boyutlu bir kriz, her an, herkesin iklim mülteci olabilme ihtimalini doğurmaktadır. Hal böyle olunca, bugünün ev sahiplerinin yarının mültecileri olma ihtimali hiç olmadığı kadar yüksektir. Bu durumu göz önüne aldığımızda, sadece ahlaki bir yükümlülük olarak değil; pratik bir gereklilik olarak da iklim mültecilerinin geleceğini teminat altına alabilecek politika, düzenleme ve eylem planlarını ivedilikle hayata geçirmek durumunda olduğumuzu düşünüyoruz.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, Y. (2019). Göç Sosyolojisi. Ankara: Nobel Yayınevi.

Arı, F. & Gökpinar, F.B. (2021). Climate-Migration: A Security Analysis within the Context of Green Theory. *Uluslararası İlişkiler*, 17(68), ss. 41-53. <https://doi.org/10.33458/uidergisi.865530>

Balcılar, A.N. (2022). İklim Adaleti Bağlamında Sınırlar ve İklim Göçü. *Uluslararası Eşitlik Politikası Dergisi*, 2(1), ss. 118-132. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2497396>

Bhowmik, D. (2020). Problems of Refugee and the Climate Change. Das, S.K. and Chowdhary, N. (Ed.). *Refugee Crises and Third-World Economies*, Bingley: Emerald Publishing, ss. 45-72. <https://doi.org/10.1108/978-1-83982-190-520201008>

Black, R., Kniveton D. & Schmidt-Verkerk, K. (2013). Migration and Climate Change: Toward an Integrated Assessment of Sensitivity. Faist, T. & Schade J. (eds). *Disentangling Migration and Climate Change*. New York: Springer, ss. 29-54.

Biermann, F. & Boas, I. (2010). Preparing for a Warmer World: Towards a Global Governance System to Protect Climate Refugees. *Global Environmental Politics*, 10(1), ss.60-88. <https://doi.org/10.1162/glep.2010.10.1.60>

Bilsborrow, R. E. (1992). Rural Poverty, Migration, and the Environment in Developing Countries: Three Case Studies. Policy Research Working Paper Series 1017, The World Bank.

Blaikie, P. (1999). A Review of Political Ecology Issues, Epistemology and Analytical Narratives. *Zeitschrift für Wirtschaftsgeographie*, 43(1), ss.131-147. <https://doi.org/10.1515/zfw.1999.0009>

Brown, O. (2008). *Migration and Climate Change*. Geneva: International Organization for Migration.

Bryant, R.L. (1998). Power, knowledge and political ecology in the third world: a review. *Progress in Physical Geography*, 22(1). ss.79-94. <https://doi.org/10.1177/030913339802200104>

Castles, S. & Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çakır, M., Gümüşçü, O. & Taş, B. (2020). Politik Ekoloji. *Coğrafya Dergisi – Journal of Geography*, 41, 241-254. 10.26650/JGEOG2019-0019.

Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees (1951). <https://cms.emergency.unhcr.org/documents/11982/55726/> (Erişim Tarihi 23.07.2022).

Demirbilek, M. (2016). Çevre, Çevre mültecileri ve Çevreci Sosyal Hizmet. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2(3), 905-914. <https://doi.org/10.24289/ijsser.279033>

Docherty, B., & Giannini, T. (2010). Confronting a Rising Tide: A Proposal for a Convention on Climate Change Refugees. *Harvard Environmental Law Review*, 33(2), ss. 349-405.

Dun, O. & Gemenne, F. (2008). Defining Environmental Migration, *Forced Migration Review*, 31, ss.10-11. <https://www.fmreview.org/sites/fmr/files/FMRdownloads/en/climatechange/dun-gemenne.pdf>

Erayman, İ.O. (2022). *Göç Olgusunun Felsefi Sosyolojisi*. İstanbul: DBY Yayınları.

Ekşi, N. (2016). İklim Mültecileri. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(2), ss.10-58. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/648074>

Faist, T. & Schade J. (2013). *The Climate–Migration Nexus: A Reorientation*. Faist, T. & Schade J. (eds). *Disentangling Migration and Climate Change*. New York: Springer, ss.3-29.

Gökpınar, F. (2020). 21. Yüzyılda Yeni Bir Güvenlik Sorunu: İklim Mültecileri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bursa.

Guterres, A. (2009). *Climate Change, Natural Disasters and Human Displacement: A UNHCR Perspective*. UN High Commissioner for Refugees, <http://www.unhcr.org/4901e81a4.pdf> (23.07.2022).

Ilık Bilben, M. S. (2019). Dünyadan Örnekler Işığında İklim Değişikliği Kaynaklı Göçleri Anlamak. *Mediterranean Journal of Humanities*, IX(2), 335-355. DOI: 10.13114/MJH.2019.494

Ilık Bilben, M. S. (2018). Antropojenik İklim Değişikliği Bağlamında Göç Tartışmaları. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 75, 237–268. 10.26650/jspc.2018.75.0015

Kanlı, İ.B. & Başköy, D. (2018). Küreselleşme ve Çevre Sorunları Bağlamında Göç: İklim Mültecileri Migration. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(3), ss.21-39. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/seyad/issue/53349/709211>

Kanodia, K. (2017). Climate Refugees and Their ‘Refugee’ Status. *International Journal of Human Rights and Constitutional Studies*, 5(2), ss.102-110. <https://doi.org/10.1504/IJHRCS.2017.088713>

Karagöz, T. (2021). Climate Refugees: Understanding the Challenges for Climate Refugees. *Journal of International Relations and Political Science Studies*, 1, 38-58.

Kaya, Y. (2016). Merkezileşme/Yerelleşme Tartışmalarına Politik Ekoloji Perspektifinden Bakış, *KAYSEM 9 Bildiriler Kitabı*, 105-117.

Kraler, A., Tatiana Cernei, M. N. & Noack M. (2011). “Climate Refugees” Legal And Policy Responses to Environmentally Induced Migration. Erişim: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2011/462422/IPO_L-LIBE_ET\(2011\)462422_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2011/462422/IPO_L-LIBE_ET(2011)462422_EN.pdf), (13.04.2022)

Miller, T., Buxton, N. & Akkerman M. (2021). Global Climate Wall: How the World's Wealthiest Nations Prioritise Borders Over Climate Action. The Transnational Institute (TNI). <https://www.tni.org/files/publication-downloads/global-climate-wall-report-tni-web-resolution.pdf>

Mutlu, A., İrdem İ., & Üre B. (2015). Ekolojik Mültecilik. Memleket Siyaset Yönetim (MSY), 10(23), ss. 79-118. <http://www.msydergi.com/uploads/dergi/209.pdf>

Özerdem, F. & Barlas B. (2021). Kopenhag Okulu Çerçevesinde 2020 ve Sonrası Dünya Politikasının Yeni Sorunu: İklim Değişikliği ve İklim Göçmenleri. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 41, ss. 273-302. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbe/issue/67717/997189>

Protocol Relating to the Status of Refugees (1967). https://www.oas.org/dil/1967_Protocol_relating_to_the_Status_of_Refugees.pdf , (23.07.2022).

Sarjana, I. G. E. (2018). Climate Change and Human Migration: Towards More Humane Interpretation of Refugee. Udayana Journal of Law and Culture, 2(2), ss.220-248. <https://doi.org/10.24843/UJLC.2018.v02.i02.p05>

Walker, P. A. (2005). Political ecology: where is the ecology?. Progress in Human Geography, 29(1), ss. 73-82. <https://doi.org/10.1191/0309132505ph530pr>

Yılmaz, F.H. & Navruz, M. (2019). Küresel İklim Değişikliği, İklim Mültecileri ve Güvenlik. ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi, ASSAM ULUSLARARASI HAKEMLİ DERGİ 13. ULUSLARARASI KAMU YÖNETİMİ SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ ÖZEL SAYISI, 255-270. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/assam/issue/48907/578164>